פון דער ביכער־וועלט

י. באשעוויס

יעקב גלאטשטיין: „ווען יאש איז געפאהרען"

פארלאג „אינזיך", ניו יארק, 1938.

„ווען יאש איז געפאהרען" איז א רייזע־באשרייבונג מיט אלע גוטע און שלעכטע זייטען, וואס רייזע־באשרייבונגען מוזען האבען אלס אזעלכע. א ראמאן קאן מען פלאנען, אויפבויען, צופאסען צו א געוויסער קינסטלערישער אידעאלאגיע. דאס גאנצע לעבען פונ'ם שרייבער, אלע זיינע אויסערליכע און אינערליכע ערפארונגען, זיינען פאר איהם, אין פאטענץ, רוי־מאטעריאל, און עס איז דא פון וואס אויסצוקלייבען. פארקערט, אין א רייזע־באשרייבונג איז דאס פעלד פון ערפארונגען באגרעניצט. דער שרייבער קאן נאר, אין כלל גענומען, שילדערען דאס, וואס ער האט דורכגעמאכט אויף דער געגעבענער נסיעה, און באשרייבען די מענשען, וועלכע ער האט דארטען צופעליג באגעגענט. אין א רייזע באשרייבונג קאן נישט דער שריפטשטעלער פריי צופאסען די פאקטען צו זיינע קינסטלערישע צוועקען. ער מוז, גיכער, צופאסען זיין פען צו די פאקטען, אויף וועלכע ער האט זיך אנגעשטויסען. רייזע־באשרייבונגען געהערען דעריבער צו א לייכטערען זשאנר אין דער ליטעראטור. אין בעסטען פאל, זיינען זיי אויף דער גרעניץ צווישען זשורנאליזם און בעלעטריסטיק. „ווען יאש איז געפאהרען" איז, נאטירליך, נישט קיין אויסנאם.

מען קאן נישט זאגען, אז די רייזע, וועלכע גלאטשטיין באשרייבט אין זיין בוך, איז געווען זעהר אז אוואנטוריסטישע, רייך אין פאסירונגען. ער איז גאנץ פשוט אויפגעזעסען אויף א שיף אין ניו יארק, בשלום אריבער דעם אקעאן, געווען עטליכע שעה אין א פאריזער קאפע, און באלד דערנאך אריבערגעפאהרען קיין פוילען זיך זעהן מיט דער מוטער און די קרובים, וועלכע ער האט נישט געהאט געזעהן וועלכע צוואנציג יאהר. זשול ווערן וואלט ווענען אזא נישט־אוואנטוריסט שער, נישט־ראמאנטישער רייזע קיין צען שורות נישט ארויסגעווארפען.

וואלט יעקב גלאטשטיין נישט געווען אזא מעורב עם הבריות (ווי ער שילדערט זיך, אלענפאלס, אין דעם בוך), וואלט ער איבערהויפט גארנישט געהאט וואס צו דערצעהלען. אבער גלאטשטיין האט דאס מאל גיך מיט אלעמען געשלאסען קאנטשאפט. עפעס האט איהם די רייזע „געגעבען פליגעל", ווי ער דריקט זיך אויס, און עס האבען מיט איהם פאסירט „שנעלע פאסירונגען", ווי ביי „עליס אין וואונדערלאנד". „דער זידליכער ענגליש קייקעלט זיך ארויס פון מיין מויל און עס קומט אלעמאל דאס ריכטיגע ווארט אויפ'ן ריכטיגען פלאץ". „איך באשטעל א טרונק און ווארף די מטבע אזוי אקטיאריש־קונציג אויפ'ן טיש, אז איך ווער איבערראשט — עס שלאגט פון מיר מיט געניטקייט".

נישט נאר איז גלאטשטיין איבערראשט, נאר אויך מיר, די לייענער, זיינען אביסעל איבערראשט. גלייך ווי זיין דענישער פריינד אויף דער שיף, וועלכען גלאטשטיין כאראקטעריזירט פאר א „מיקסער", א מענש וואס האט די נאטירליכע פעהיגקייט גיך צו ווערען אויסגעקאכט מיט אלעמען, האט אויך גלאטשטיין „אין איין טאג אלעמען געקאנט און אלע האבען איהם געקאנט. ער האט געוואוסט אויף אויסנווייניג די לעבענס־געשיכטע פון יעדען איינעם אויף דער שיף. ער האט גלייך פארהיימישט אלעמענס קאמעדיעס און טראגעדיעס".

וואס פאר א רייכע און פארשידענארטיגע גאלעריע מענשען גלאטשטיין פיהרט אונז פארביי! אט שליסען מיר קאנטשאפט מיט א איד א תלמיד־חכם, וואס זיצט אויפ'ן דעק און קוקט אריין אין א ספר. גלאטשטיין זאגט וועגען איהם: „דער איד האט אויסגעזעהן צו זיין א זיבעציגער, אויף דער גרעניץ פון די געשענקטע יאהרען, און פון איהם האט געשלאגען מיט א רוה, וואס מען קען עס נישט קויפען מיט דעם קייזער'ס גיטער. נישט געווען אין איהם קיין שפור פון דעם געיעג אפילו אריינצוכאפען אביסעל עולם־הבא". „זיין קול האט זיך נישט געהערט, אבער דאס מויל האט געקייט די הייליגע ווערטער. א שעהנער איד, ציכטיג, אפגעפוצט און אידיש אריסטאקראטיש. שעהנע אויסגעאיידעלטע הענט, וואס האבען געמישט יעדעס בלעטעל מיט איבערגעטראכטער צוריקגעהאלטענקייט, ווי עס וואלט איהם א שאד געווען איבערצומישען און געהן ווייטער, ווען דאס אפגעלערענטע בלעטעל איז נאך אזוי פול מיט חכמה אין לשער".

אט וואקסט אויס א האלענדישער איד, וואס עס געהט איהם אין לעבען צו באווייזען, אז ער איז א האלענדישער הונדערט־פראצענטיגער פאטריאט, און אז דאס גאנצע אידישקייט ליגט איהם נישט אין דער לינקער פאה. און אט דערזעהען מיר א רומענישען איד, וואס איז פארווארפען געווארען ערגיץ קיין באגאטא, קאלאמביא, און כאטש ער האט אין דעם נייעם לאנד געמאכט א פארמעגען, בענקט ער סכנת־נפשות נאך אביסעל אידישקייט און פאהרט קיין רומעניע צו דער אלטער מאמען. פאר איין וועגס, לאזט גלאטשטיין יענעם דערצעהלען זיין ביאגראפיע און ווי אזוי די אידישע אימיגראנטען אין באגאטא זיינען כמעט אלע בחורים, ווייל מען קריגט דארטען נישט קיין אידיש כלה־מיידעל פאר קיין רפואה... מיר האבען דא אויף דער שיף א רייכען „קליידער־פאבריקאנט, וואס דער דאקטאר האט איהם אפגעזאגט דאס לעבען, איהם גענוי געזאגט ווי לאנג ער וועט נאך לעבען, און ער איז „באשמאנען" דערויף צו נעמען זיין לעצטע רייזע אויפ'ן ים". און עטליכע רוסישע אינזשינערען, סטודענטען, ארבייטער, וואס מען האט זיי געשיקט פון סאוועט־רוסלאנד קיין אמעריקע שטודירען, אנקוקען פאבריקען, זיך באקאנען מיט'ן היגען לעבען, און זיי פאהרען צוריק קיין סאוועט־רוסלאנד צוזאמען מיט א אידישער פרוי, סאניא יאקאוולעווגא, וואס איז אפגעווען אין אמעריקע צוועלף יאהר און פאהרט איצט צו איהר מאן, וואס האט באקומען אין סאוועט־רוסלאנד א פאראנטווארטליכען אמט. מיר האבען דא א אידישען „פרייז־פאיטער", בארני ראס, וואס האט אריינגעכאפט קלעפ פון דזשאו לואיס, און פאהרט קיין אייראפע צוזאמען מיט א „מענעדזשער", און א מיסטער לאוסאן, וואס איז עפעס א נאהענטער שמעלקע מיט גרויס־פינאנץ, איז גוט באהאווענט אין אידישע ענינים, איז, ווי ער זאגט, אן אייגענער מענש ביי רוזוועלט'ן, איז באפריינדעט געווען מיט דזשייקאב שיף, און חבר'ט זיך מיט ראביי וויז. עס וואלט נישט געקלעקט דער פלאץ אויסצורעכענען די אלע אינטערעסאנטע טיפען, מיט וועלכע דער לייענער באקאנט זיך. יעקב גלאטשטיין האט די באגאבונג מיט עטליכע שטריכען פלאסטיש ארויסצוברענגען א געשטאלט און אין עטליכע זייטלעך אנצוצייכענען די קאנטורען פון א מענשליכען שיקזאל. די מיטלען, מיט וועלכע ער באנוצט זיך, זיינען נישט אלע מאל אויסגעהאלטען קינסטלעריש.

אַט גנעהט אוועק אַ שילדערונג, מיט וועלכער עס וואָלט זיך ניט געדאַרפט שעהמען אַ גוטער פּראָזע־שרייבער, און אָט דערלאַנגט ער אונז צווייפעלהאַפטע חכמה׳לעד, זאַגענישען, אַפאָריזמען; דאָ לאָזט ער רעדען די העלדען, און דאָ נעמט ער מיר־נישט, דיר־נישט, דערצעהלען זיין אייגענע ביאָגראַפיע. צומאָל פאַלט ער אַפילו אַריין אין הויך־גאַרענדיגע פּראָזען, אָדער גלאַט אַזוי וואולגאַריטעטען („איהר שמייכעל איז אפשר די ירושה פון דור־הורות וויסען און קריגען וואָס מען וויל, אָבער ביי איהר אַרום מויל קומט עס אויס, ווי מען וואָלט איבערגעזעצט אַ גראָבען אויסדרוק אויף אַ פיינער אַנצוהערעניש, און נאָך דערצו מיט אַ פּשיפּראַשאַם").

יעקב גלאַטשטיין איז אין דער פּראָזע אַן אָנפאַנגער, און ער פּראָוועט אַלע יענע אָנפאַנגערישע אינפאַנטילע שטיק און חנ׳דלעד, וואָס שפּעטער־צו שעהמט מען זיך מיט זיי, ווי מיט חטאות־נעורים. ער האָט נישט דעם כוח ביי׳צושטעהן דעם נסיון פון שעהנע ווערטער: „דאָס באַקאַנטע פאַרעל הימעל אין וואַסער", „איך בלעטער אַהין און אַהער, ביז ווערטער הויבען זיך אָן באַקענען מיט מיר און זיך פ אַ ר נ ו י ג ע ן", „איך בין אַן אָרימאַן, וואָס האָט אָנגעזאַמעלט אַזוי פיל דלות, אַז איך קאָן באַהויפּטען זיך צוריקצוציהען פון — מיין אָפּגעשפּאָרט וויסען". אָפּט איז גלאַטשטיין נישט באַשיידען און נעמט רעדען מיט אַ טאָן פון איינעם, וואָס האַלט פון זיך אַביסעל צופיל.

„עס האַלט ביי אַן אַלגעמיינער דיסקוסיע וועגען ליטעראַטור אויפ׳ן ים און אויף דער יבשה. אַלע ווילען הערען פון מיר אַ וואָרט אין דער פראַגע". „די גרופּע אַרום דעם פּאַרלעגער האַלט אין איין וואַקסען, אָבער דער סקאַנדינאַווער קאָן אַלץ נישט לידען, וואָס איך שטעה פונדערוויטענס. ער האָט נאָך נישט אויפגעגעבען די האָפנונג מיך אַריינצוציהען אין דעם אַלגעמיינעם געשפּרעך". „דער דאָקטאָר, וואָס טשאַטעוועט שוין אויף מיר עטליכע טעג, האָט מיך ענדליך דערטאַפּט". „זיי דערפרעהען זיך מיט מיר, ווי מיט אַן אבן־טוב", א. א. וו.

יאָ, גלאַטשטיין זינדיגט אָפט שווער געגען די אָנגענומענע געזעצען און מ אַ נ י ע ר ע ן פון שרייבען פּראָזע און געהט אָפט אויפ׳ן וועג פון לייכטען ווידערשטאַנד. אָבער אַזוי צי אַזוי, ער דערגרייכט זיין ציל: די מענשען קומען אַרויס לעבעדיג און די באַשרייבונג איז אייגענאַרטיג, אינטערעסאַנט. די צושוויבערטקייט פון סטיל איז צוגעפּאַסט צום אינערליכען אימפּעט פונ׳ם שרייבער, צו דער אומגעבונדענקייט פון דער אַקציע. עס איז ווי דער שרייבער וואָלט בכיון, צוליב אַן עקספּערימענט, זיך באַפרייט פון אַלע ליטעראַרישע קאָנווענציאָנעלע געצאַמטקייטען, אום צו קאָנען אומגעשטערט דערצעהלען דאָס, וואָס ער האָט געהאַט צו דערצעהלען.

ווען מען האָט דורכגעלייענט גלאַטשטיינ׳ס בוך, האָט מען געשלאָסען קאַנשטאַפט מיט עטליכע צעהנדליג מענשען, זיך דערוואוסט עפּעס פון זייער פאַרגאַנגענהייט, באַקומען אַן אַהגונג וועגען זייער פאַמיליען־לעבען, ליבעס, פּראָפעסיעס, אַנשויאונגען, פּלענער. געוויס איז עס אַ קאַנטשאַפט אַן איילינגע, אַ פּראָוויזאָרישע, אויסגערעכענט אויף די עטליכע טעג, וואָס מען בלייבט צוזאַמען אויף דער שיף. אָבער דערפאַר — אַ פאַרשידענאַרטיגע. גלאַטשטיינ׳ס שרייבען איז אין פולען איינקלאַנג מיט דעם באַוועגליכען שטאָף פון זיין ווערק. עס פעהלט די איינהייטליכקייט פון טאָן, דער סאָלידער געבוי, די פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר יעדען וואָרט, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר קונסט־ווערק. אָבער עס ווערט קאָמפּענסירט מיט דער פרייהייט פון אויסדרוק, מיט דער מעגליכקייט שאַרף און שנעל איבערצוגעהן פון איין פּערזאָן צו דער אַנדערער און צו ווענדען אונזער אויפמערקזאַמקייט פון איין געביט צום צווייטען. דאָס בוך ענדיגט זיך מיט גלאַטשטיינ׳ס אָנקומען קיין לובלין, זיין געבורט־שטאָט, און עס וועט וואַרשיינליך קומען נאָך אַ טייל.

„ווען יאַש איז געפאָהרען" איז, אָהן צווייפעל, אַן אָריגינעל דרייסט בוך, וואָס וועט פאַרנעמען אַן אָרט אין דער מאָדערנער אידישער ליטעראַטור און וועט געלייענט ווערען דורכ׳ן בעסערען לעזער מיט פאַרגעניגען.

אויסערליך, איז דאָס בוך אַרויסגעגעבען געוואָרען שעהן און מיט געשמאַק.

די רעדאַקציע, די שרייבער און די לעזער

צו דער רעדאַקציע פון דער „צוקונפט".

חשוב׳ע פריינט!

איך נעם מיר דאָס רעכט אַרויסצוזאָגען מיין מיינונג וועגען אַן אַרטיקעל, וואָס איז ערשינען אין לעצטען נומער (פעברואַר) „צוקונפט", נישט אַלס באַטייליגטער אין דעם נומער מיט אַן אַרטיקעל און נישט אַלס אָפטער מיטאַרבייטער אין זשורנאַל פאַר אַ יאָהר, אונטער דער רעדאַקציע פון דעם אומפאַרגעסליכען א. ליעסין, נאָר אַלס אַ פּשוט׳ער לייענער. אין דעם אויפרוף פון דער רעדאַקציע זיינען דאָך איינגעלאַדען געוואָרען די לייענער אַרויסצוזאָגען זיך אויף די שפּאַלטען פון זשורנאַל וועגען די פראַגען, וואָס ווערען באַרירט אין זשורנאַל. עס האַנדעלט זיך מיר וועגען דעם אַרטיקעל פון י. אַ׳ניעל „די אַמעריקאַנער לייבאָר פּאַרטיי, די סאָציאַליסטען און די קאָמוניסטען".

איך וויל איצט לאָזען אַן אַ זייט די פראַגע, צי דאַרפען אין אַ חודש־זשורנאַל, וועלכער דעקלאַרירט זיך נישט אַלס אויסגעשפּראָכען פּאַרטייאיש, געדרוקט ווערען אַרטיקלען בלויז פון איין צד, אין אַ בפירוש׳ער פּאַרטייאישער באַלייכטונג. עס ווענדט זיך אַן דער רעדאַקציע, צי וויל זי דעם אָרגאַן געבען דעם כאַראַקטער פון אַן אומפּאַרטייאישער פּלאַטפאָרם, פון דער אידישער פּראָגרעסיווער, בפרט אַרבייטער געזעלשאַפטליכקייט און פון פּראָגרעסיווער וויסענשאַפט און ליטעראַטור, צי וויל זי איהם פאַרוואַנדלען אין אַן אָרגאַן פון איין באַשטימטער ריכטונג. עס ווענדט זיך אויך אַן דעם לייענער, וואָס ער וויל אויסקלייבען. איך שטעל זיך נישט אָפּ אויף דעם, ווייל אַפילו אין צווייטען פאַל געהערט דער אַרטיקעל פון י. אַ׳ניעל, לויט דעם אינהאַלט און לויט דעם טאָן, צו דער קאַטעגאָריע סימפּטאָמען, וואָס מוזען אַרויסרופען גרויס פאַרביטערונג נישט נאָר ביי געגנער, נאָר אויך ביי פריינד פון דער „צוקונפט", אַ זשורנאַל מיט 44 יאָהר טראַדיציע.

יעדער באַוואוסטזיניגער פּראָלעטאַריער און יעדער פריינט פון פּראָגרעס, דעמאָקראַטיע און פרייהייט גיט זיך אָפּ אַ טרויעריגע רעכענשאַפט וועגען דעם, אַז די היינטיגע שפּאַלטונג פון אַרבייטער־קלאַס אין דער וועלט איז דאָס גרעסטע אומגליק פון דער מענשהייט; אַז נאָר אַלס פועל יוצא פון דער דאָזיגער שפּאַלטונג און צוריסענקייט איז מעגליך געוואָרען, אַז די פאַשיסטישע רעאַקציע זאָל אַזוי חוצפּה׳דיג אויפהויבען איהר קאָפּ. קיין שום דענקענדער מענש קאָן זיך אויך נישט פאָרשטעלען, אַז די דאָזיגע שפּאַלטונג זאָל אָנהאַלטען אַ לאַנגע תקופה אָהן אַ קאַטאַסטראָפע פאַר דער גאַנצער מענשהייט. נישט מעהר, יעדער צד פון געשפּאָלטענעם אַרבייטער־קלאַס האַלט, אַז ער וועט זיין דער, וואָס וועט פריהער משפּיע זיין און דערנאָך געווינען פאַר זיך דעם גאַנצען אַרבייטער־קלאַס.

ליידער זיינען אַזעלכע אַרטיקלען, ווי אַ׳ניעל׳ס, לויט דעם אינהאַלט און לויט דער בפירוש׳ער כונה, בלויז עלול צו פאַרשאַרפען די אַטמאָספערע פון ברודער־קאַמף צווישען דעם אַרבייטער־קלאַס ביז צו דער העכסטער